

اسطوره‌گرگ‌ها

نویسه تطبیقی اسطوره‌های سرکان ایران
با اسطوره‌های ایران، چین و یونان باستان

محقق و نگارش

سماز احمدی

	انتشارات ساوالان ایگیدلری ناشر برگزیده ۱۳۹۳ سرشناسه: احمدی، عمار، ۱۳۵۷ -
	عنوان و نام پدیدآور: اسطوره گرگ‌ها: مقایسه تطبیقی اسطوره‌های ترکان ایران با اسطوره‌های ایران، چین و یونان باستان/ تحقیق و نگارش عمار احمدی.
	مشخصات نشر: تهران: ساوالان ایگیدلری، ۱۳۹۷.
	مشخصات ظاهری: ۱۴۸ ص: ۵/۱۴x۵/۱۱ س.م.
	شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۲۱-۴۲-۷
	رضعیت فهرست نویسی: فیبا
	نوع کتابخانه:
	عنوان دیگر: مقایسه تطبیقی اسطوره‌های ترکان ایران با اسطوره‌های چین، یونان باستان
	موضوع: اسطوره‌شناسی -- مطالعات میان‌فرهنگی
	موضوع: Mythology -- Cross-cultural studies
	موضوع: اساطیر
	موضوع: Mythology, Turkish
	موضوع: اساطیر ایرانی
	موضوع: Mythology, Iranian
	موضوع: اساطیر چینی
	موضوع: Mythology, Chinese
	موضوع: اساطیر یونانی
	موضوع: Mythology, Greek
	موضوع: گرگ‌ها -- افسانه‌ها و قصه‌ها
	موضوع: Wolves -- Legends
	رده بندی کنگره: ۵۱۳۹۷ الف ۳ BL۳۱۲/
	رده بندی دیویی: ۲۰۱/۳
	شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۳۲۹۹۷
	قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال
	چاپ: اول ۱۳۹۷
	شماره تماس: ۰۹۱۴۹۵۳۹۶۱
	تلگرام انتشارات: @Savalan_igidlary

فهرست

۷	مقدمه	۱
۱۹	اشاره‌ای کوتاه به اسطوره‌های ترکان ایران	۲
۳۲	مقایسه تطبیقی اسطوره‌های ترکان با اسطوره‌های ایران باستان	۳
۷۱	مقایسه تطبیقی اسطوره‌های ساهنامه با اسطوره‌های کوراوغلو	۴
۸۶	مقایسه تطبیقی اسطوره‌های ترکان با اسطوره‌های چین باستان	۵
۱۰۳	مقایسه تطبیقی اسطوره‌های ترکان با اسطوره‌های ایران باستان	۶
۱۰۸	مقایسه تطبیقی اسطوره‌های هومر با اسطوره‌های دده‌قورقود	۷
۱۳۵	دده‌قورقود اسطوره عاشیق‌های ترکان	۸
۱۳۹	منابع و مأخذ	۹

مقدمه

«اسطوره‌ها روایاتی خیالی، دربارهٔ طبیعت، تاریخ و سرنوشت جهان، خدایان، انسان و جامعه‌اند. آنها در این اثر، مفاهیمی تلقی شده‌اند که برای درک معانی خود نیاز به توجهی جدی دارند؛ زیرا درک مفاهیم اساطیری، برای باوردارندگان به آن، کلیدی است برای حل پیچیدگی‌های اساسی زندگی، کاربردهای نادرست و مطرود اسطور، در معنا و مفهوم داستانی ابلهانه یا پنداری دروغین، نادیده انگاشتن اهمیت آن است؛ حال آن که در واقع، درست خلاف این امر صادق است. زیرا آن چه همواره نزد مردم شایان اهمیت بوده، در اسطوره‌های آنان تجلی یافته است» (کاوندیش، ۱۳۸۷: ۱۷).

«در عین حال نادیده انگاشتن آن جامعهٔ تخیلی که اسطوره‌شناسی در بردارد، نیز امری ناممکن می‌نماید. عبارت (داستان دربارهٔ خدایان)، تعریفی عام و ناقص از اسطوره است؛ عبارت «داستانی مقدس» تعریف دیگری با گستردگی بیشتر است. ولی هیچ یک از این دو تعریف جامع نیستند. بی شک بسیاری از اساطیر، روایاتی دربارهٔ ماجراهای مربوط به خدایان و موجودات فرا طبیعی‌اند، ولی با این حال ممکن است در

برگیرنده حقیقتی از نوع دیگر و با ژرفایی بیشتر باشند» (همان: ۱۸).

اسطوره به عنوان نخستین تفکر بشریت در رسیدن به تعالی تفکر و علم نقش انکار ناپذیری داشته است. فهم اسطوره که امروزه به علم اسطوره‌شناسی مطرح شده برای شناسایی و درک عمیق‌تر این نقش به وجود آمده است. مبنای علم اسطوره‌شناسی را می‌توان از مطالعه و بازکاوی اسطوره‌های یونان باستان دانست. اما با مرور زمان، اسطوره‌شناسان بر آن شدند که اسطوره‌ها را از دل تمدن‌های بزرگ چون مصر، روم و فلات ایران بیرون بکشند (بیات، ۱۳۹۰: ۱۰).

- اسطوره‌های جهان را نمی‌توان در یک علم خاص چون تاریخ، جغرافیا، نجوم، پزشکی و... خلاصه کرد. اسطوره‌شناسی به عنوان علم، امروز ثابت می‌کند که اسطوره، اولین خیزش تفکر آدمی برای درک سوم طبیعی و علوم انسانی و کلیه علوم بشری می‌باشد (همان: ۱۴).

اسطوره یک ژانر محسوب نمی‌شود بلکه اسطوره‌شناسی ماهیت دیالکتیکی دارد. به عبارتی اسطوره تمام مال - جهان از ژانرهای مختلف چون حماسه، قصه، افسانه، روایت، اما موضوعات مختلفی چون مذهب، جشن‌ها، آیین‌ها و... به وجود می‌آید (همان: ۱۵-۱۶).

اکثر پژوهشگران و اسطوره‌شناسان چون «ویکو»^۱، «هردر»^۲، «مولر»^۳، «باکون»^۴، «مالینوفسکی»^۵ تعریف متفاوتی از اسطوره

^۱ - Vico

^۲ - Herder

می‌کنند و این تعاریف متفاوت ژانرهای مختلف اسطوره را نشان می‌دهد. در قرن بیستم «ک. لوی استراوس»^۶ مفهوم اسطوره را در سمبل‌ها و اشکال اساطیری جستجو می‌کند (همان: ص ۱۷-۱۸).

اساطیر در اسطوره‌های ملل جهان یا عام است یا خاص. به عبارتی اگر اساطیری در میان اسطوره‌های ملل مختلف شبیه هم باشد اساطیر عام و اگر در میان اسطوره‌های ملل مختلف متفاوت باشند اساطیر خاص گفته می‌شود. اساطیرها در نگرش مسائلی چون کائنات، نخستین بشر، آفرینش و زمان در میان ملل مختلف اساطیر عام، و در مسائلی چون خدایان، ریشه‌ها، پایان جهان، تولد و خدایان اساطیر خاص به حساب می‌آیند (همان: ص ۲۰-۲۶).

اکثر تمدن‌های جهان و ملل مختلف در اسطوره‌های خود به آفرینش جهان و چگونگی آفرینش آن پرداخته‌اند و نیز قائل هستند در آفرینش نخستین بشر به وجود آمده که ابوالبشر نام گرفته است، می‌توان اساطیر چنین اسطوره‌ها را اساطیر عام نامید.

در مقابل تمدن‌های ملل جهان هر کدام خدایان متفاوت و الهه‌های مختلفی در اساطیر خود دارند و هر کدام این تمدن‌ها در چگونگی به پایان رسیدن جهان متفاوت می‌اندیشند. ترتیب

^۲ - Muller

^۱ - Bacon

^۳ - Malinoüski

^۴ - C Levi-Strauss

حماسه‌های مخصوص به خود را دارند به چنین اساطیری که در بین ملل مختلف متفاوت باشد اساطیر خاص می‌گویند. میرزا کاظم بیگ شرق‌شناس معروف که کتاب «اسطوره‌شناسی پارس‌ها از دیدگاه فردوسی» را به رشته تحریر در آورده است در مورد اسطوره و باورهای اساطیر ملل می‌نویسد:

«ملتی بدون افسانه و سرزمینی بدون روایت وجود ندارد. در آن اجتماعات کوچ‌رو افسانه‌ها و روایت‌ها از نسلی به نسل بعدی منتقل می‌شود. این‌ها پایه‌های اعتقادات و باورهای اجتماعات جامعه متمدن و پایه‌های تاریخ و ادبیات نوشتاری را تشکیل می‌دهند. در میان ملل متمدن نیز همچون یک واقعیت مقدس منبع نیل، پردازی، واقع می‌شوند» (همان: ۳۵).

برای شناخت اسطوره‌های ملل جهان باید به چند نظریه که مشترکات اسطوره‌های جهان به حساب می‌آید توجه کرد که عبارتند از: نظریه مقدس، تاریخی، رمزی و فیزیکی. در نظریه تقدسی، اساطیر با مذاهب و ادیان الهی و باورهای فراتر از جهان طبیعی سر و کار دارد. در این نگرش پهلوانان و بزرگان اسطوره به عنوان پیامبر الهی و سرادی از سوی خداوند، نماینده ملت به حساب می‌آیند. این شخصیت‌ها سعی دارند افراد جامعه را به طرف خود و خدای خیر سوق دهند. در ترکان آذربایجان از شخصیت اسطوره‌ای به نام دد، فرقی، در اسطوره‌های ایران باستان از بشری به نام جمشید و یا پیامبری به نام زرتشت، در اسطوره‌های هند و اروپا از پیامبری به نام بودا و... می‌توان نام برد. این شخصیت‌ها چهره تاریخی هم می‌توانند داشته باشند که در این صورت نظریه تاریخی را

نیز شامل می‌گردد. در اسطوره‌ها و علم اسطوره‌شناسی این دو نظریه یعنی تقدسی و تاریخی به هم گره خورده‌اند و گاهی تفکیک این دو غیر قابل تشخیص است.

نظریه رمزی که از آن یاد شد مربوط به سمبل‌ها در اسطوره‌های ملل جهان است. هر چند این سمبل‌ها در مناطق مختلف جهان متفاوتند اما در اصل مشترکاتی در باورها دارند. به عنوان مثال پرزای شبیه عقاب در اکثر اسطوره‌های جهان سمبل شکوه، قدرت و شجاعت است. در اسطوره‌های ترکان آذربایجان از این سمبل به «حوان» «قوتال» یاد شده است.

نظریه فیزیکی در کتاب نظریه‌های دیگر اسطوره‌ها هم وجه تمایز و هم وجه تشابه دارد و اغلب در خصوص عناصر طبیعت (هوا، آتش و آب) بیان می‌گردد (همان: ۴۸).

برای آشنا شدن با اسطوره‌های هر ملتی باید علمی به نام اسطوره‌شناسی به وجود آید. اسطوره‌های نهفته در یک فرهنگ ملت را کشف و بررسی کند. هر ملتی که تعریفی از اسطوره‌های خود ارائه داده، تا حدی زرانسته قدم در راه شناسایی اسطوره‌ها بگذارد. چنانکه اسطوره‌شناسان قبل از میلاد حضرت مسیح برای شناسایی اسطوره‌های یونان باستان چنین می‌گویند: «اسطوره از سرگشتگی و حیرت انسان در دایره حقیقت زاده شده است» (همان: ۴۹).

طبق نظریه دانشمندان آلمانی «جاکوب، ویلهلم»^۷ اشعار عامیانه ملت‌ها و زبان آن‌ها منشا اسطوره‌شناسی دارد. آن‌ها در کتاب

^۷ - برادران گریم، عنوان کتاب «کودک و قصه‌های خانواده». جاکوب در سال ۱۸۳۹ کتابی با عنوان «اسطوره‌شناسی آلمان» به رشته تحریر در آورد.

خود رگه‌های اسطوره را در داستان‌ها و قصه‌های عامیانه جستجو می‌کنند. بر این اساس شعرهای عامیانه آذربایجان با عنوان «بایاتی‌ها» که هنوز هم در زبان مردم ترک کاربرد دارند، مهم‌ترین بخش از اسطوره‌های آذربایجان را در خود نهفته دارد. کمتر ملتی چون ترکان آذربایجان اسطوره‌های خود را از باستان تا به امروز در ادبیات شفاهی و فولکلوریک خود نگه داشته‌اند. در چند دهه گذشته در زمینه اسطوره‌های آذربایجان کار ژرف و عمیقی تا به امروز انجام نگرفته است اما خوشبختانه مردم آذربایجان اسطوره‌های خود را به خوبی در سینه‌های خود نگه‌داری کرده‌اند. اما آن می‌رود در آینده نزدیک اسطوره‌شناسان همت نموده و این اسطوره‌های بی‌بدیل را به جهانیان بشناسانند.

به گفته اسطوره‌شناسان داستان‌های عامیانه مردم بخش عمده‌ای از اسطوره‌های ملت را شامل می‌گردد. اگر تعامل و تفکری در حکایات عامیانه داشته باشیم پس سخن را سخن گراف یا بی‌پایه و اساس نخواهیم دانست. به عنوان مثال در اکثر مناطق آذربایجان چه آذربایجان شرقی و غربی و دیبیل و مغان، حتی در مناطق مختلف زنجان و همدان داستان‌های مختلف شفاهی در بین مردم وجود دارد که بسیار شبیه هم هستند. در این شباهت اسطوره‌های مهم نقش بسته که می‌توان آن‌ها را مورد بررسی قرار داد. از جمله این قصه‌ها، حکایت سنگ‌شکن انسانی است که در اثر سرپیچی از اطاعت خداوند و اربباط با ارواح پلید و شیطانی از شکل انسانی تبدیل به شکل اشیایی چون سنگ می‌گردد. با مطالعه عمیق‌تر مشاهده می‌کنیم که این اسطوره شفاهی تنها به ملت آذربایجان تعلق ندارد بلکه در میان

ملت‌های دیگر جهان چون یونان و مصر باستان، چین، ایتالیا و حتی نزد مردم سرخ پوست آمریکا وجود داشته است. اعتقادی که در بیشتر ملل جهان مشترک است اسطوره‌های جادوگری است. جادوگری یا ارتباط با دنیای ارواح یا اجنه و شیاطین از دیرباز مورد توجه ملت‌ها بوده است و با اشکال مختلف در بین ملل جهان خود را نشان داده و هنوز هم که هنوز است با پیشرفت علوم مختلف در گوشه کنار فرهنگ ملت‌ها خودی نشان می‌دهد. دانشمند انگلیسی به نام «جیمز فریزر»^۸ در کتاب «شاخه زرین» خود به این موضوع پرداخته و سطر نشان کرده که جادوگری شکل ابتدایی تفکر بشری است (همان: ۹۶).

در طول تاریخ از شخصیت‌های بزرگ علمی چون ارسطو، هروودوت و هومر گرفته تا «مارکسکی»^۹، «ویکو»^{۱۰}، «دمتر»^{۱۱}، «هفایستوس»^{۱۲}، «هردر»^{۱۳}، «اسکاینگ»^{۱۴} و... تعاریف مختلف و متفاوت از اسطوره بیان داشته‌اند. از جمله سکلینگ معتقد است ملتی که صاحب اسطوره باشد ملتی است که دوران کودکی خود را پشت سر گذاشته است. از کتاب فلسفه

^۸ - James George Frazer

^۹ - Malinoŭski

^{۱۰} - Viko

^{۱۱} - Demeter

^{۱۲} - Hepheistos

^{۱۳} - Herder

^{۱۴} - Schelling

اسطوره‌شناسی خود می‌نویسد: «اسطوره پیش از هر چیز حامل ویژگی تاریخی است» (همان: ۶۹).

در جای دیگر م. الیاده^{۱۵} در کتاب ویژگی‌های اساطیر خود در تعریف اسطوره می‌نویسد: «اسطوره تعریفی از یک داستان مقدس است. اسطوره همواره حکایت گر یک آفرینش است. درباره آفرینش هر چیزی و این که چگونه هستی یافته است توضیح می‌دهد. اساطیر تصویرگر حضور متنوع و هیجان‌انگیز پدیده‌های مقدس در جهان هستند. این داستان مقدس یک داستان واقعی است چرا که همواره درباره واقعیت‌ها حرف می‌زند» (همان: ۱۰۳).

- در اسطوره‌شناسی باستانی است به نام فتیش (فetišیزم). در اسطوره‌های ملل جهان کانون نیروهای خارق‌العاده را که محافظت کننده انسان در برابر خطرهای بود فتیش می‌نامند. هر قوم و قبیله و هر طایفه برای خود فتیش مخصوصی داشتند که آن‌ها را در مقابل خطرهای مختلف طبیعی محافظت می‌کرد. علاوه بر این فتیش‌ها نشانه‌هایی خوب و بد تا قبایل و طایفه‌ها را از هم تفکیک کند. فتیش‌ها از طبیعت آید می‌شد به عبارتی فتیش‌ها یا از کوه، سنگ، جنگل، درخت، دریا و موجودات دریایی فراهم می‌شد و یا از اجزای حیوانات و حتی زوایای آن منطقه به دست می‌آمد. هم چنانکه حیوانات در اسطوره‌های قبایل نقش اساسی دارند، اجزا و جوارح آن‌ها نیز به عنوان نشان قدرت قبایل یا همان اسطوره فتیش نقش ایفا می‌کند.

^{۱۵} - M Eliade